

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA

úsek inšpekčnej činnosti

Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Správa

o stave bezpečnosti školského prostredia a o vzťahoch medzi aktérmi vzdelávania v základnej škole v školskom roku 2018/2019

Úloha so zvýšenou pozornosťou s cieľom zistiť stav bezpečnosti školského prostredia a stav vzťahov medzi aktérmi vzdelávania v základnej škole (ZŠ) sa plnila počas komplexných inšpekcií v **79** plnoorganizovaných ZŠ, z nich boli **1** súkromná a **4** cirkevné. Vyučovací jazyk slovenský malo **69** a vyučovací jazyk maďarský **10** subjektov.

Prítomnosť šikanovania v školách sa sledovala zadaním dotazníka v 55 plnoorganizovaných školách **2 362** žiakom 6. a 7. ročníka nižšieho stredného vzdelávania zameraného na zisťovanie ich názorov na školský poriadok a existenciu šikanovania v škole. V 29 ZŠ bol zadaný dotazník s rovnakým zameraním **248** členom žiackej školskej rady (ŽŠR). V 55 školách sa informácie súvisiace s procesmi vytvárania klímy školy a vzťahov medzi aktérmi vzdelávania získavali zadaním dotazníka žiakom 8. a 9. ročníka. Svojimi odpoveďami mohlo **2 168** respondentov charakterizovať vzťahy, ktoré prevládali medzi žiakmi i medzi učiteľmi a žiakmi. Klímu školy a faktory, ktoré jej formovanie zásadne ovplyvňovali – súdržnosť pedagogického kolektívu, angažovanosť učiteľov a štýl riadenia školy z pohľadu učiteľa posudzovalo **1 309** pedagogických zamestnancov škôl. Ďalšie informácie potrebné k spracovaniu správy sa získavali realizovaním rozhovorov s riaditeľmi škôl, s koordinátormi prevencie, s náhodne vybranými žiakmi, s členmi žiackych školských rád.

Celoškolská stratégia zameraná na vytváranie bezpečného školského prostredia a prevenciu negatívnych javov v správaní žiakov

Základný rámec problematiky súvisiacej s vytváraním bezpečného školského prostredia eliminovaním výskytu nežiaducich sociálno-patologických javov a formovaním pozitívnych medziľudských vzťahov pretransformovali školy do svojej základnej pedagogickej dokumentácie t. j. do plánov práce škôl, plánov metodických orgánov, plánov práce triednych učiteľov, koordinátorov prevencie i plánov organizácie konkrétnych preventívnych aktivít a činností. Vo väčšine škôl venovali pozornosť implementovaniu sledovanej problematiky do školských vzdelávacích programov, stanovili si vlastné ciele zamerané na formovanie hodnôt slušného a morálneho človeka, rešpektovanie ľudských práv. *Vzdelávanie pedagogických zamestnancov súvisiace s problematikou bezpečnosti školského prostredia a vytvárania vzťahov medzi aktérmi vzdelávania však nebolo v 90 % škôl zabezpečené.* V rámci kontinuálneho vzdelávania len v 10 z kontrolovaných subjektov absolvovali pedagogickí zamestnanci vzdelávanie v oblasti prevencie sociálno-patologických javov v školskom prostredí, v oblasti podpory duševného zdravia a zvládania agresie žiakov. Niektorí koordinátori prevencie, výchovní poradcovia a učelia občianskej náuky, dejepisu nepravidelne využívali ponuky seminárov organizovaných pedagogicko-psychologickými centrami (CPPPaP) a metodicko-pedagogickým centrom (MPC). Ojedinele sa vzdelávacie aktivity pre pedagogických zamestnancov s obsahovo príbuzným zameraním realizovali v čase pracovných porád či na zasadnutiach metodického združenia. Najviac informácií však získavali učelia samostatným štúdiom literatúry a sledovaním internetových portálov.

Obsah *školských poriadkov* v **82 %** subjektov vychádzal z deklarácie ľudských práv, práv dieťaťa a z ďalších ľudsko-právnych dokumentov i všeobecne záväzných právnych noriem. Subjekty mali v prílohe školského poriadku v samostatnom dokumente rozpracovanú platnú smernicu k prevencii a riešeniu šikanovania detí a žiakov v školách a školských zariadeniach. Dokument obsahoval základné informácie o šikanovaní, o jeho formách, stanovoval možnosti preventívneho pôsobenia a metódy riešenia šikanovania pri jeho výskyte v školskom prostredí.

So znením školského poriadku boli žiaci škôl oboznámení na začiatku školského roka a ich zákonní zástupcovia na prvom zasadnutí rodičovského združenia. **V 18 % škôl neboli obsahovo komplexne spracované, neposkytovali optimálnu bezpečnosť žiakov a účinnú spoluprácu so zákonnými zástupcami pri vytváraní bezpečného školského prostredia.** V týchto subjektoch nevenovali vypracovaniu školského poriadku a tým aj vytvoreniu účinného systému aktívnej ochrany žiakov pred nežiaducimi vplyvmi dostatočnú pozornosť. Prevažne v nich neboli dôsledne zapracované práva a povinnosti žiakov, zákonných zástupcov alebo nevymedzovali opatrenia proti šíreniu legálnych a nelegálnych drog, neupravovali podmienky na zaistenie ochrany žiakov pred diskrimináciou, násilím a šikanovaním. Niekde neprerokovali školský poriadok s orgánmi školskej samosprávy a v pedagogickej rade školy. Na procese tvorby alebo revízie školských poriadkov absentovala vzájomná kooperácia medzi žiakmi, pedagógmi, členmi žiackej školskej rady (ŽŠR) i zákonnými zástupcami.

Konštituovanie **žiackeho samosprávneho orgánu**, bolo podporované v **29** subjektoch (52 %), zo sledovaných 56 plnoorganizovaných ZŠ. Žiacke rady mali vypracované štatúty a plány aktivít, pracovali pod vedením koordinátorov – prevažne pedagógov druhého stupňa. Členmi rád boli riadne zvolení zástupcovia tried 5. – 9. ročníka. S fungovaním ŽŠR a s kooperáciou s jej členmi boli riaditelia škôl prevažne spokojní. Z dotazníkov zadaných členom rád však vyplynulo, že svoju činnosť nepovažovali za veľmi prínosnú pre žiakov školy. Nie vždy bola zameraná na podporovanie záujmov, potrieb a práv žiakov. Len v malej miere mali možnosť spoločne sa zaoberať aktuálnymi problémami a pre žiakov zaujímavými témami. V zadanom dotazníku s výrokom – *do školského poriadku boli zapracované námety a pripomienky žiakov školy* – súhlasilo 37,5 % členov ŽŠR, nesúhlasilo 28,2 %. Odpoveď čiastočne označilo 34,3 %. Pozitívnejšie odpovedali respondenti na ďalšiu položku v dotazníku – *žiaci prostredníctvom členov ŽŠR navrhujú aktivity do plánu práce školy*. Až 71 % odpovedalo *áno*, 2 % *nie* a 27 % zvolilo odpoveď *niekedy*.

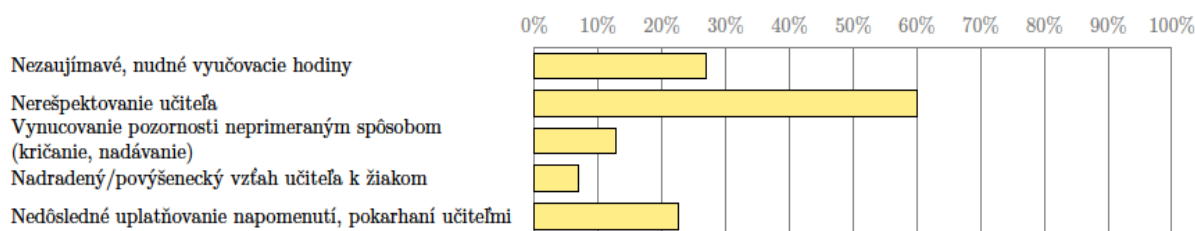
Pedagogickí zamestnanci takmer vo všetkých školách (95 %) preukázateľne realizovali **systémové preventívne aktivity**. Zapájali žiakov do dobrovoľníckych činností, celonárodných kampaní a do charitatívnych zbierok, do realizácie projektov zameraných na zamedzenie výskytu negatívnych prejavov, na bezpečné používanie internetu a na zvyšovanie právneho vedomia. Aktivity uskutočňovali najmä formou tematicky zameraných besied, prednášok, spoločenských, kultúrnych i umeleckých a športových podujatí, vzdelávacích aj interaktívnych aktivít. Značný podiel na realizovaní preventívnych činností mali v **99 %** škôl ustanovení **koordinátori prevencie**¹. Venovali sa tvorbe a kontrole úloh programu prevencie, organizovaniu podujatí vo vyučovacom a mimovyučovacom čase, spolupráci s rôznymi subjektmi v škole, zosúladeniu úloh v jednotlivých ročníkoch ako i koordinovaniu ich plnenia vo vyučovacom čase. Pri organizovaní aktivít spolupracovali najmä s odbornými zamestnancami CPPPaP, s políciou, s Úradom práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej ÚPSVR), PEER aktivistami, sociálnymi kurátormi, osvetovým strediskom. Zákonným zástupcom boli informácie o realizovaní preventívnych aktivít poskytované na rodičovských združeniach, prípadne pri osobných stretnutiach s pedagogickými zamestnancami. Spoluprácu s koordinátorom prevencie pri riešení problémov súvisiacich so šikanovaním potvrdilo v dotazníku 49,2 % členov ŽŠR. **K menej pozitívnym zisteniam v tejto oblasti prináleží skutočnosť, že viac ako štvrtina (25,4 %) členov ŽŠR nevedela kto je koordinátor prevencie v škole a štvrtina (25 %) sa vyjadrila, že s ním vôbec nespupracuje.** Uvedené vyjadrenia poukazujú na to, že **koordinátori prevencie vykonávali svoju činnosť prevažne málo transparentne a väčšina žiakov nevedela, na koho sa v prípade problémov môžu obrátiť.**

Učitelia v rozhovoroch so školskými inšpektormi uviedli, že najmä na vyučovacích hodinách dejepisu, občianskej náuky, etickej a náboženskej výchovy a tiež na triednických

¹ V ZŠ s VJM – Alapiskola, Školská 39, Nána nebol ustanovený koordinátor prevencie.

hodinách viedli žiakov k vzájomnej tolerancii, k posilneniu atmosféry spolupráce, kamarátstva, spolupatričnosti. Vyjadrenia učiteľov sa nie vždy zhodovali s údajmi, ktoré uviedli žiaci v zadaných anonymných dotazníkoch. Viacerým zo žiakov chýbalo vo vyučovaní **vytváranie otvoreného prostredia s možnosťou bez zábran komunikovať o negatívnych situáciách zo školského života**. Až 60 % respondentov považovalo za najzávažnejší dôvod nevhodného správania sa spolužiakov na vyučovaní (graf č. 1) **nedostatočné rešpektovanie učiteľov**. Viac ako štvrtina (27 %) si myslela, že dôvodom neprimeraného správania sa žiakov sú **nezaujímavé, stereotypné vyučovacie hodiny**. Viac ako pätina (22,5 %) sa domnievala, že **učitelia netrvali dôsledne na dodržiavaní disciplíny v triede**, nevenovali náležitú pozornosť nevhodným negatívnym prejavom žiakov a neuplatňovali napomenutia alebo pokarhania stanovené v školskom poriadku.

Graf č. 1 Dôvody nevhodného správania sa žiakov v triede

Medzi respondentmi boli aj takí (13%), ktorí považovali správanie sa učiteľov za menej vhodné, lebo si *pozornosť vynucovali neprimeraným spôsobom*, kričaním a nadávaním. Niektorí (7 %) oprávnene považovali nadradený *povýšenecký vzťah učiteľov k žiakom* za menej adekvátny. Uvedené zistenia potvrdzovali skutočnosť, že učitelia nie vždy vytvárali na vyučovacích hodinách pokojnú pracovnú klímu, ojedinele neposkytovali pocit bezpečia, zvolenými stereotypnými a nezáživnými spôsobmi organizovania a riadenia edukácie nezaujali, nemotivovali žiakov k aktívnej participácii. Z oslovených členov ŽŠR bola takmer polovica (49,2 %) so správaním spolužiakov v škole i mimo školy spokojná a polovica prejavila opačný názor. So správaním spolužiakov na vyučovaní nebolo spokojných 27 %, so správaním počas prestávok 19 % a spávaním na podujatiach mimo školy 4,8 % respondentov. Podľa väčšiny oslovených členov ŽŠR (81,5 %) učitelia nie vždy volili primeraný spôsob na udržanie disciplíny žiakov v triede. Vyššie percento respondentov (13,7 %) odmietlo vyjadriť svoj názor na učiteľmi zvolené spôsoby udržania disciplíny v triedach v priebehu vyučovania, ďalší (4,8 %) považovali zvolené spôsoby za neprimerané a málo účinné.

Dochádzka žiakov do školy, opatrenia na zabezpečenie riadneho plnenia povinnej školskej dochádzky a opatrenia vo výchove

V 79 kontrolovaných školách v predchádzajúcom školskom roku 2017/2018 vymeškalo **18 404** žiakov celkovo **1 676 807** vyučovacích hodín, z nich bolo **96 %** ospravedlnených a **4 %** neospravedlnených hodín. Priemerne každý žiak vymeškalo **91** vyučovacích hodín. Vysoký počet ospravedlnených hodín (208 732) evidovali napr. v Košickom kraji aj z dôvodu epidemiologického výskytu infekčného ochorenia osýpok a následne udelenia karanténneho opatrenia pediatrom. Významný podiel na počte ospravedlnených i neospravedlnených vymeškaných hodín mali najmä žiaci zo SZP v nultom ročníku, žiaci z marginalizovaných rómskych komunit (MRK) a rovnako žiaci so zdravotným znevýhodnením (ZZ) ². Najvyšší

² 211 žiakov nultého ročníka vymeškalo 31 331 hodín, priemerne na žiaka 148,5 hodín; 1 329 žiakov z MRK vymeškalo spolu 202 878 hodín, priemerne na žiaka 152,6 hodín; 1 374 žiakov so ZZ vymeškalo spolu 201 875 hodín, priemerne 146,9 hodín na žiaka

počet neospravedlnených hodín (29 061) zaznamenali školy v Košickom kraji. Z rozhovorov s riaditeľmi škôl, s výchovnými poradcami a s triednymi učiteľmi vyplynulo, že dôvodom neospravedlnenej absencie žiakov bolo záškoláctvo podporované benevolentnosťou rodičov, ich nezáujmom o vzdelávacie výsledky svojich detí, chýbajúcou motiváciou o učenie ovplyvnenou nepodnetným domácim prostredím, ale aj rodinnými problémami, medzi ktoré najčastejšie patril nedostatok financií. Nepravidelná dochádzka a vysoký počet vymeškaných hodín žiakov z ohrozených skupín utvorili bariéru, ktorá im blokovala cestu k úspešnému absolvovaniu ZŠ. **Viac ako 15 neospravedlnených hodín** v mesiaci vymeškalo **383** žiakov, z nich bolo najviac v Košickom kraji – 138, menej v Banskobystrickom – 80 a v Prešovskom kraji – 61. Vedúci pedagogickí zamestnanci zaslali obciam a príslušnému orgánu štátnej správy celkovo **587** oznámení o neplnení povinnej školskej dochádzky, z nich 52 % oznámení o žiakoch z MRK. Späťne dostali subjekty **267** (45 %) vyrozumiení o ďalšom postupe a spôsobe riešenie. Súčinnosť s obcami a s príslušným orgánom štátnej správy sa pri riešení problémov s dochádzkou žiakov javila málo efektívna.

V prípadoch, keď ani po všetkých intervenciách neprišlo k náprave správania žiaka, pristupovali v školách k udeleniu výchovných opatrení, prípadne aj k zníženiu známky zo správania. K nedostatkom súvisiacich s touto oblasťou prináleží aj skutočnosť, že **28 % škôl včasne neinformovalo zákonných zástupcov o výskyte problémového javu v správaní sa žiaka alebo zhoršenia jeho prospechu.**

Na posilnenie disciplíny boli **847** žiakom (z nich 128 žiakom so zdravotným znevýhodnením (ZZ) a 185 žiakom z MRK) udelené **pokarhanie od triedneho učiteľa** alebo **od riaditeľa školy**. **Zníženú známku zo správania** malo **602** žiakov, z nich 97 žiakov so ZZ a 255 žiakov z MRK. Takmer všetci riaditelia škôl považovali uplatnené výchovné opatrenia za účinné, i keď niekedy pozorovali len krátkodobé zlepšenie. Výrazne účinnejšie sa javili osobné pohovory so žiakmi za prítomnosti ich zákonných zástupcov. Rovnako za účinné opatrenia považovali aj udeľovanie **pochvál** za reprezentáciu školy v súťažiach, za prospech, za vzorné správanie a za dochádzku. V školách udelili pochvalu celkovo **4 232** žiakom, z nich 146 žiakom so ZZ a 52 žiakom z MRK.

Pri riešení výchovných problémov žiakov stagnovala vo viacerých subjektoch spolupráca pedagógov so zástupcami triednych kolektívov či členmi ustanovených ŽŠR. Až 33,5 % členov rady sa vyjadrilo, že sa stretnutí pedagógov zameraných na riešenie problémov so správaním spolužiakov nezúčastňovalo, 46 % nemalo vedomosť o tom, že by sa niekto z členov rady zasadnutí výchovnej komisie zúčastňoval. Osobne sa na riešení problémového správania spolužiakov zúčastnila len pätina (20 %) z oslovených. Zaoberali sa zväčša priestupkami spolužiakov voči školskému poriadku (*bitka, nevhodné správanie sa k vyučujúcemu, krádež*), dochádzkou žiakov, problematickými vzťahmi s integrovanými spolužiakmi. Z odpovedí členov ŽŠR vyplynulo, že **neboli vedení k argumentovaniu a diskutovaniu o veciach, ktoré sú z ich hľadiska v konkrétnom čase problémové, učitelia ich zväčša nezapájali do rozhodovacích činností v triede, v škole.**

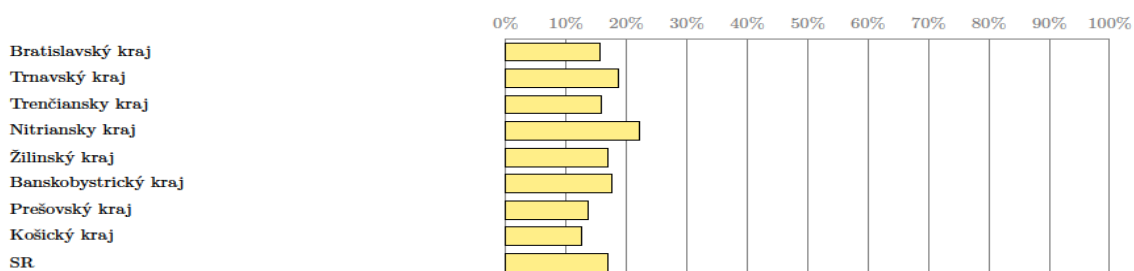
Aktívna ochrana predchádzania sociálno-patologickým javom a riešenia ich príznakov

Systematické monitorovanie správania žiakov deklarovalo takmer 60 % subjektov. Zameriavali sa predovšetkým na odhaľovanie negatívnych javov prostredníctvom sociometrických testov, dotazníkov, denníkov, anketových lístkov, pozorovaním a analýzou správania. Výsledky monitorovania koordinátori prevencie, výchovní poradcovia a ani triedni učitelia preukázateľne nevyhodnocovali. Vedúci pedagogickí zamestnanci škôl spolu s triednymi učiteľmi riešili vzniknuté problémové situácie okamžite, realizovali pohovory s aktérmi za účasti predvolaných zákonných zástupcov. V rámci preventívnych opatrení najčastejšie pristupovali k posilneniu dozorov v priestoroch školy. **Systematický celoplošný monitoring nerealizovalo 40 % subjektov.** Z vyjadrení viacerých riaditeľov škôl a koordinátorov vyplynulo, že v predchádzajúcom období nezaznamenali výskyt šikanovania

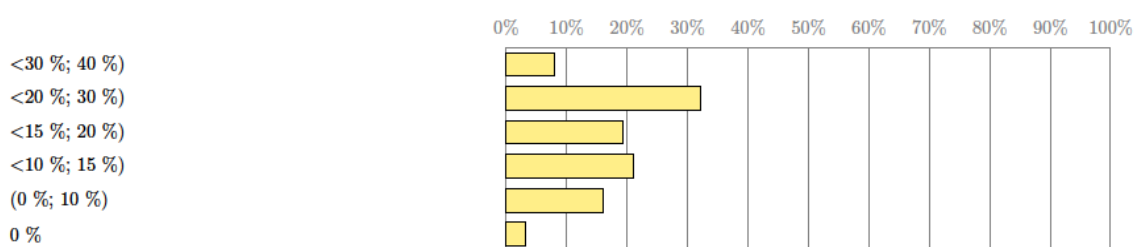
a nemali ani informácie o jeho výskyte od zákonných zástupcov žiakov. Žiaci podľa nich často za prejav šikanovania považovali aj také konanie spolužiakov, ktoré bolo jednorazové, bez úmyslu ublížiť (hádky, použitie nevhodných vyjadrení, prezývky). K negatívnym zisteniam prináleží aj skutočnosť, že 33 % z oslovených žiakov 6. a 7. ročníka nedokázalo posúdiť, či školský poriadok rieši problematiku šikanovania a 10,5 % respondentov bolo presvedčených, že šikanovanie sa v školskom poriadku vôbec nerieši. Odpovede poukázali tiež na skutočnosť, že viac ako tretina žiakov druhého stupňa nemala vedomosť o obsahu školského poriadku, a takmer tretina obsah školského poriadku a ustanovenia týkajúce sa prevencie násilia a šikanovania dôkladne nepoznala. Možno konštatovať, že i keď učitelia žiakov na začiatku školského roka oboznámili s obsahom dokumentu, bol zvolený spôsob zväčša **formálny a málo účinný**. **Vyučujúci so žiakmi nediskutovali o jednotlivých častiach školského poriadku, nevenovali osobitnú pozornosť zdôrazňovaniu skutočnosti, že jeho poslaním je ochrana základných ľudských práv dieťaťa, zaistenie bezpečného školského prostredia pre každého jedného žiaka.**

V dvoch ZŠ³ sa žiaci so šikanovaním v priestoroch školy doposiaľ nestretli a len 3 z 36 respondentov uviedli že boli svedkom šikanovania mimo školy. **Šikanovanie bolo takmer vo všetkých kontrolovaných školách prítomné** (graf č. 2, 3). **Obetou šikanovania bolo viackrát 16,9 % žiakov.**

Graf č. 2 Šikanovanie v školách v jednotlivých krajoch SR

Graf č. 3 Podiel škôl podľa percenta žiakov, ktorí uviedli, že boli obeťami šikanovania

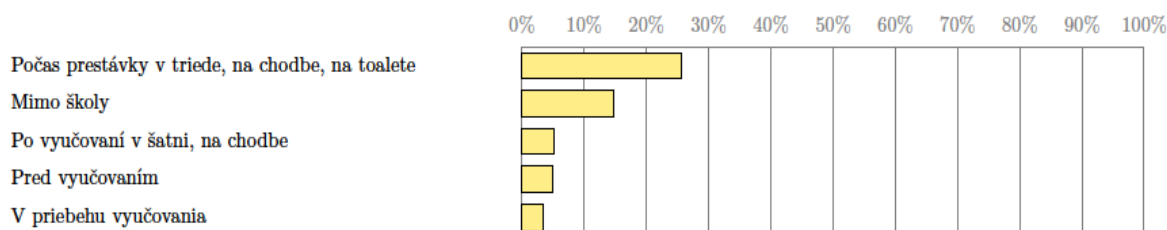
Vyšší výskyt šikanovania v školách 3 krajov SR (Nitriansky, Trnavský, Banskobystrický kraja) mohli spôsobiť viaceré faktory, ktoré priamo súviseli s nedôsledným nastavením pravidiel utvárania bezpečného školského prostredia a nevytvorením vhodných podmienok pre uplatňovanie prevencie spoločensky nežiaducich javov. Samotní žiaci videli príčinu v nedostatočnom rešpektovaní učiteľov, v nedôslednom uplatňovaní výchovných opatrení.

Svedkom šikanovania bolo jedenkrát alebo viackrát až 40,3 % opýtaných. Z odpovedí žiakov vyplynulo, že agresori šikanovali svoje obeť najčastejšie počas prestávky v triede

³ ZŠ s MŠ Lúčky; ZŠ s MŠ Záhradnícka 83/19, Svinia

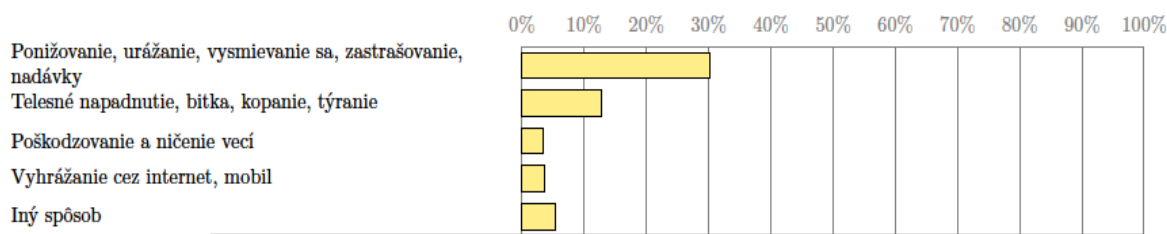
(graf č. 4), na chodbe či na toalete, ale často aj mimo priestorov školy a to aj napriek zabezpečenému pedagogickému dozoru či nainštalovaným videokamerám na chodbách škôl.

Graf č. 4 Miesto šikanovania

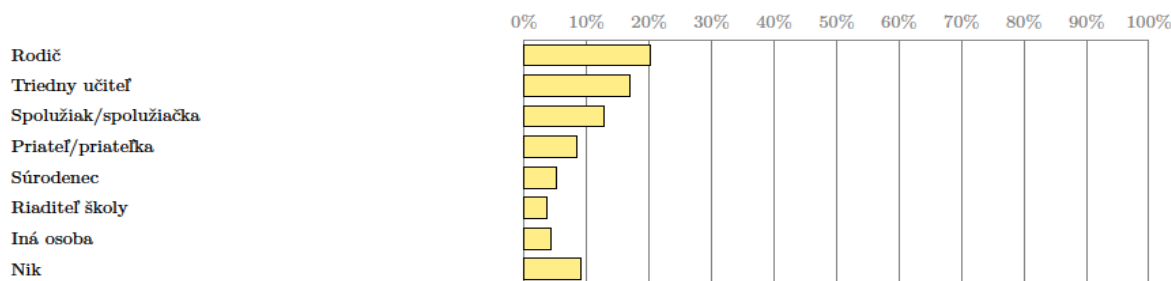
Za najčastejšie sa vyskytujúci prejav šikanovania označili respondenti **ponížovanie, urážanie, vysmievanie sa, zastrašovanie, nadávky** (graf č. 5). V priestoroch škôl sa stretávali aj s telesným napadnutím, bitkou, kopaním, týraním, s vandalizmom, ničením osobných vecí, ale aj s vyhrázaním sa prostredníctvom internetu, mobilu.

Graf č. 5 Spôsoby šikanovania

So šikanovaním by sa obeť zverili predovšetkým rodičom, triednemu učiteľovi alebo spolužiakovi (graf č. 6). So svojou negatívnou skúsenosťou so šikanovaním by sa **nikomu nedokázalo zdôveriť až 9 %** žiakov. Opätovne, tak ako v predchádzajúce roky, prejavili žiaci nízku dôveru riaditeľovi školy, výchovnému poradcovi, koordinátorovi prevencie a len 0,5 % by sa zdôverilo niekomu prostredníctvom linky dôvery.

Graf č. 6 Osoba, ktorej sa žiak zdôveril

V dotazníku vo voľnej odpovedi na položku – *Aké zmeny v škole by si chcel navrhnúť, s čím si nespokojný* – mali respondenti možnosť uviesť svoje názory, očakávania i želania na zmeny v škole. Najčastejšie sa vyjadrovali k nie vždy prijateľnému správaniu vyučujúcich, ktorí podľa nich často na vyučovaní kričali, správali sa pohrdavo, neriešili nevhodné správanie žiakov.

Viacerí si prali mať školu bez šikanovania a navrhovali, aby sa prijímali také opatrenia, ktoré zabránia šíreniu klebiet a ponížovaniu žiakov. Iní zo žiakov chceli mať prístup do chemickej a fyzikálnej učebne, mať zábavnejšie vyučovacie hodiny, ktoré by ich zaujali, učiť sa v prírode, mať častejšie zaujímavé triednické hodiny. Školy by mali byť vybavené lepšími počítačmi, internetom. Niektorí navrhovali zmeny v rozvrhu hodín, vyšší počet hodín telesnej a športovej výchovy, prestávky, počas ktorých by sa mohli hrať na školskom dvore a neobmedzene používať mobilný telefón. Ďalší navrhovali zlepšenie vzhľadu a vybavenia školy. Pomerne vyšší počet žiakov vyjadrilo nespokojnosť s podávanou stravou a s dodržovaním hygienických zásad v školskej jedálni.

Klíma školy a vzájomné vzťahy medzi aktérmi vzdelávania

K základným ukazovateľom posudzovania klímy škôl patrili vyjadrenia pedagógov o intenzite utvorených vzťahoch vo vnútri pedagogických kolektívov, o vzťahoch medzi pedagógmi a riaditeľmi škôl. Dôležitú úlohu pri jej posudzovaní zohrávali vyjadrenia žiakov o kvalite vzájomných vzťahoch medzi učiteľmi a žiakmi. V 55 plnoorganizovaných školách bol zadávaný pedagogickým zamestnancom dotazník, ktorým sa zisťoval stav vytvorených vzťahov medzi pedagógmi navzájom a medzi pedagogickým kolektívom a riaditeľom školy. Dotazník administrovali v každej zo škôl viac ako 10 pedagogickí zamestnanci, ktorí v nej pôsobili viac ako 5 mesiacov. Celkovo sa do administrácie zapojilo **1 309 pedagógov**. Z analýzy dotazníkov vyplynulo, že pedagogické kolektívy 89 % škôl sa vyznačovali súdržnosťou, vzájomnou dôverou. Angažovanosť pedagógov sa prejavovala iniciatívnosťou, rešpektovaním kolegov a vzájomnou spoluprácou, ochotou plniť úlohy vyplývajúce z vízie školy, podporou žiakov prekonávať neúspech a vytváraním v škole atmosféry dôvery. Správanie riaditeľa školy charakterizovali pedagógovia ako ústretové, motivujúce, akceptujúce sociálne požiadavky pedagogického zboru. ***Uzavretú klímu potvrdili výsledky v 11 % ZŠ.*** Frustrácia pedagógov sa prejavovala pocitom, že vykonávajú množstvo nepotrebných administratívnej práce, pociťovali tlak zo strany riaditeľa školy, nebudovali vzájomné pozitívne priateľské vzťahy so žiakmi, nedostatočne motivovali a podporovali menej úspešných žiakov v učení. Klímu škôl negatívne ovplyvňovala nízka angažovanosť učiteľov a ich slabá sociálna blízkosť a niekde aj direktívny štýl riadenia. V týchto školách, ako to vyplynulo z dotazníka, pociťovalo viac než 30 % žiakov neistotu, na vyučovaní sa necítili komfortne a viac ako 50 % uviedlo, že spolužiaci nerešpektovali učiteľov, vzťahy medzi učiteľmi a žiakmi boli prevažne málo priateľské.

Odpovede žiakov **6. – 7. ročníka** nižšieho stredného vzdelávania na položky v zadaných anonymných dotazníkoch korešpondovali s výslednými zisteniami z dotazníkov o klíme škôl, ktoré vyplnili pedagógovia. Spokojnosť so ZŠ, ktorú navštevovali, potvrdila viac ako polovica oslovených žiakov (67,7 %). Posúdiť, či *plní škola ich očakávania* nevedela viac ako štvrtina z nich (25,9 %) a inú školu by si určite vybralo 6,3 %. Medzi spolužiakmi *sa cítilo* komfortne a *bezpečne* 81,6 % respondentov. Strach z niektorého agresívnejšieho spolužiaka v triede malo 12,3 % oslovených žiakov a 5,9 % nevedelo alebo nepovažovalo potrebné zaujať k otázke bezpečia v škole stanovisko.

Žiakom **8. – 9. ročníka** bol zadávaný dotazník s 10 výrokmi, ktoré mapovali oblasť ***vytvárania vzájomných vzťahov medzi učiteľmi a žiakmi a oblasť podpory uplatňovania efektívnych stratégií učenia***. Formovanie vzájomných vzťahov medzi učiteľmi a žiakmi bolo monitorované 4 vzájomne súvisiacimi položkami (tabuľka č. 1).

Z **2 168** respondentov považovalo 38,5 % správanie učiteľov k niektorým spolužiakom – *ponížovanie, zosmiešňovanie* – za neprímerané, nevhodné a 29,3 % zaujalo pri odpovedi na položku *učitelia mi umožňujú podieľať sa na rozhodnutiach, ktoré prispievajú k zlepšeniu práce školy* negatívny postoj. Na vyučovaní nemalo 18,8 % respondentov *možnosť vyjadrovať svoje názory* a *možnosť slobodne diskutovať o svojich názoroch* chýbala 29,3 % žiakov. Pomerne vyšší počet respondentov (5,2 % do 15 %) sa k jednotlivým výrokom nevedelo alebo

nechcelo vyjadriť. Na základe odpovedí žiakov možno konštatovať, že v **78 % škôl oslaboval vytváranie priaznivej atmosféry vyučovania** najmä *málo ústretový vzájomný vzťah medzi učiteľmi a žiakmi. Hodiny sa vyznačovali len ojedinelým poskytovaním príležitostí na slobodné vyjadrovanie názorov, nedostatočným vedením žiakov k aktívnej diskusii a k prevzatíu zodpovednosti za svoje konanie a správanie.*

Tabuľka č. 1 Vytváranie vzájomných vzťahov medzi učiteľmi a žiakmi z pohľadu žiaka

	Rozhodne áno	Skôr áno	Skôr nie	Rozhodne nie	Neviem posúdiť
Moje učiteľky a moji učitelia mi umožňujú v škole vyjadriť svoj názor	36,8 %	39,3 %	14,0 %	4,8 %	5,2 %
Moje učiteľky a moji učitelia mi v škole umožňujú diskutovať o mojich názoroch	22,2 %	41,1 %	21,6 %	6,4 %	8,6 %
Moje učiteľky a moji učitelia mi v škole umožňujú podieľať sa na rozhodnutiach, ktoré prispievajú k zlepšeniu práce školy	19,0 %	36,7 %	21,3 %	8,0 %	15,0 %
Vadí mi prístup niektorého z učiteľov a učiteľiek (zosmiešňovanie, ponižovanie, neprimerané nároky)	20,6 %	17,9 %	20,0 %	34,7 %	6,8 %

Druhá skupina otázok v dotazníku bola zameraná na zisťovanie miery podpory uplatňovania efektívnych stratégií učenia sa z pohľadu žiakov (tabuľka č. 2).

Tabuľka č. 2 Podpora uplatňovania efektívnych stratégií učenia sa z pohľadu žiaka

	Rozhodne áno	Skôr áno	Skôr nie	Rozhodne nie	Neviem posúdiť
Moje učiteľky a moji učitelia ma vedú k tomu, aby som sa vedel/a samostatne učiť	32,4 %	45,7 %	13,3 %	3,5 %	5,2 %
Súčasťou vzdelávania sú aj projekty, v ktorých využívam poznatky z viacerých predmetov	40,3 %	41,2 %	12,6 %	2,2 %	3,6 %
Moje učiteľky a moji učitelia pristupujú k žiakom podľa ich schopností	39,4 %	39,4 %	10,4 %	3,6 %	7,2 %
Moje učiteľky a moji učitelia sa zaujímajú o moje záujmy a koničky	12,5 %	34,0 %	32,0 %	12,6 %	9,0 %
Moje učiteľky a moji učitelia hodnotia výsledky tak, že je jasné čo môžem urobiť preto, aby som sa zlepšil/a	37,1 %	44,0 %	10,8 %	1,3 %	6,8 %
Vyučovanie je zaujímavé	17,9 %	43,5 %	23,3 %	7,9 %	7,4 %

Kritické stanovisko (*skôr nie, rozhodne nie*) k hodnoteniu vyučovacích hodín zaujalo 31,2 % žiakov. Pedagogické úsilie učiteľov bolo žiakmi často vnímané negatívne, niektoré vyučovacie hodiny považovali žiaci za nezábavné. Viaceré činnosti ich nezaujímali, pri práci na projektoch neboli vedení k samostatnosti, či zodpovednosti za ich plnenie. Takmer pätina respondentov (16,7 % – *skôr nie, rozhodne nie*) bola presvedčená, že učitelia *ich nevedli k samostatnosti, nepristupovali k nim primerane, nepomáhali im prekonávať neúspechy* a 14,8 % sa vyjadrilo, že na vyučovaní nerealizujú žiadne projekty. Najvyšší počet záporných odpovedí označili respondenti pri hodnotení položky týkajúcej sa prejavu *ústretovosti, interasu učiteľov o osobné záujmy žiakov*. Viac ako polovica (53,6 % – *skôr nie, rozhodne nie*) z nich vyjadrila svoju nespokojnosť s tým, že pre učiteľov boli len objektmi vzdelávania a nie osobnosťami s vlastným vnútorným životom. Učitelia podľa nich nemali záujem dozvedieť sa čomu sa žiaci vo svojom voľnom čase venujú, čo ich baví. Neposkytovali im návody ako by mohli poznatky získané z realizovania záľub, koníčkov využiť a profitovať z nich aj v ďalšom vzdelávaní na strednej škole. **V 69 % ZŠ nevedli učitelia žiakov k aktívnemu činnostnému učeniu sa, k hľadaniu vlastného efektívneho spôsobu učenia sa, v malej miere zohľadňovali osobitosti jednotlivcov, ich potreby, záujmy.**

Závery

Kontrolované školy pristupovali k problematike zaistenia bezpečnosti školského prostredia kvalitatívne i kvantitatívne rozdielne. Prevažne mali zásady správania taxatívne stanovené v školských poriadkoch a v interných predpisoch. Žiaci boli oboznámení so zásadami bezpečného správania. **Školské poriadky v 18 % škôl neboli komplexne spracované, neposkytovali záruku vytvárania bezpečného školského prostredia a prevencie pred nežiaducimi javmi.** Neboli v nich dostatočne rozpracované práva a povinnosti všetkých osôb zúčastnených na vzdelávaní či podmienky na zaistenie ochrany žiakov pred šikanovaním, diskrimináciou a násilím. V 48 % plnoorganizovaných škôl **nepodporovali konštituovanie žiackych samosprávnych orgánov.** V subjektoch, v ktorých boli ŽSR ustanovené sa kooperácia členov s vedúcimi pedagogickými zamestnancami pri tvorbe či revízií školských poriadkov javila menej efektívna. Ich návrhy a pripomienky síce boli čiastočne zakomponované do školských poriadkov, zväčša však nemali možnosť participovať na tvorbe iných interných školských predpisov. Výchovné problémy žiakov sa riešili v školách prevažne realizovaním rozhovorov so zákonnými zástupcami, v závažnejších prípadoch spolupracovali s políciou alebo s kurátorom. Udeľovanie výchovných opatrení (pokarhanie, znížená známka zo správania) nie vždy napomáhalo zlepšiť daný stav. Negatívnym sa v tejto oblasti javilo zistenie, že pedagogickí zamestnanci škôl nezainteresovali do riešenia výchovných problémov členov ŽSR. **Stretnutí, na ktorých pedagógovia riešili výchovné problémy spolužiakov, sa nezúčastňovala tretina členov ŽSR a 46 % nemalo vedomosť o tom, že by sa niekto z nich zasadnutú výchovnej komisie zúčastnil.** Z odpovedí členov ŽSR vyplynulo, že prevažne **neboli vedení k argumentovaniu a diskutovaniu o veciach, ktoré sú z ich hľadiska v konkrétnom čase problémové.** Menej dôsledný prístup škôl k prevencii zanedbávania plnenia povinnej školskej dochádzky alebo pedagógmi nedostatočné dodržiavanie ustanovení školského poriadku či zanedbávanie včasného oznamovania absencie žiaka na vyučovaní i neskoré oznamovanie zhoršenia prospechu žiaka zákonným zástupcom sa následne prejavilo v zhoršení dochádzky i v správaní žiakov. Najmä pre žiakov z ohrozených skupín (žiaci so ZZ, zo SZP, z MRK) sa vysoký počet vymeškaných hodín alebo nepravidelnosť v dochádzke do školy stali ťažko prekonateľnými bariérami na ceste k úspešnému absolvovaniu ZŠ. Nie vo všetkých subjektoch bola žiakom, ktorým hrozilo riziko predčasného ukončenia školskej dochádzky poskytovaná dostatočná pomoc a podpora. V súvislosti s riešením záškoláctva zasielali školy obciam i príslušnému orgánu štátnej správy oznámenia o neplnení povinnej školskej dochádzky. Späťne, o spôsobe či výslednom riešení boli písomne alebo iba ústnou formou informovaní len v necelej polovici prípadov. Koordinátori prevencie poskytovali žiakom informácie k danej problematike prostredníctvom aktivít na podporu právneho vedomia žiakov, aktivít zameraných na bezpečné používanie internetu. Narastajúce problémy s disciplínou (zvyšujúca sa agresivita žiakov, počet prípadov skrytého šikanovania a zvýšený počet riešenia dôsledkov komunikácie žiakov prostredníctvom sociálnych sietí) boli na mnohých školách signálom na realizáciu účinnejších preventívnych programov a zapojenia sa do inkluzívnych projektov. **V oblasti ochrany žiakov pred sociálno-patologickými javmi však v 40 % škôl nere realizovali systematické celoplošné monitorovanie zmien v správaní žiakov a monitoring zameraný na odhaľovanie príznakov šikanovania či iných negatívnych prejavov žiakov.** Školská inšpekcia zistila prejavy šikanovania v rôznych formách a podobách temer na každej škole. Toto zistenie korešponduje so zisteniami o formálnom prístupe k rozpracovaniu prevencie šikanovania na podmienky subjektov. Náznaky šikanovania nie vždy boli dôsledne preskúmané a následne neboli prijaté a realizované také opatrenia, ktoré by zaistili riešenie problému. **Obet'ou šikanovania bolo 16,9 % žiakov a viac ako 40 % bolo jeden alebo viackrát svedkom šikanovania.** Žiaci boli v priestoroch škôl agresormi najčastejšie ponižovaní, urážaní, zastrášaní, telesne napadnutí, niektorým sa vyhrážali prostredníctvom internetu, mobilu.

Analýza výsledných zistení preukázala, že medzi kvalitou utvorených vzťahov vo vnútri pedagogického kolektívu školy a nadobúdaním pocitu bezpečia žiakov v škole je vzájomná prepojenosť. Z odpovedí pedagogických zamestnancov v dotazníku vyplynulo, že **v 11 % kontrolovaných škôl bol vzájomný vzťah medzi pedagógmi poznamenaný napätím, nedôverou a neprispieval k vytváraniu pozitívnej klímy.** Odpovede žiakov potvrdzovali, že učitelia im na vyučovacích hodinách len zriedka poskytovali priestor na rozvíjanie ich sociálnych a občianskych zručností. Takmer tretina respondentov pociťovala v edukácii negatívne najmä ponižovanie a zosmiešňovanie niektorých žiakov, absenciu príležitosti podávať návrhy a podnety, ktoré prispievajú k zlepšeniu práce školy a málo príležitostí slobodne, bez zábran diskutovať o svojich názoroch. Pomerne početná skupina žiakov sa k jednotlivým položkám v dotazníku vôbec nevyjadrila, čím deklarovala svoj nezáujem o sledované javy. **Vzájomný vzťah medzi učiteľmi a žiakmi neposkytoval žiakom v 78 % kontrolovaných škôl pocit istoty a psychického bezpečia.** Edukačnú činnosť hodnotila tretina respondentov pozitívne, učitelia uplatňovali stratégie učenia, ktoré ich viedli k samostatnosti, pomáhali im prekonávať neúspechy v učení. Viac ako polovica žiakov považovala vyučovanie za stereotypné, nezáživné. **V 69 % škôl absentoval osobný, úprimný záujem učiteľov o hlbšie poznanie žiakov, ich záujmov, potrieb.** Vedúci pedagogickí zamestnanci v spolupráci s príslušnými inštitúciami nevenovali dostatočnú pozornosť vzdelávaniu a poskytovaniu metodologickej či odbornej pomoci pedagogickým zamestnancom vrátane, koordinátorov prevencie, výchovných poradcov. Na základe uvedených zistení o stave bezpečnosti školského prostredia, prevencie a riešenia problematiky šikanovania i zisteniach o stave vytvárania vzťahov medzi aktérmi vzdelávania možno konštatovať, že vo viac ako tretine z kontrolovaných subjektov dochádzalo k formálnemu zaisteniu bezpečného prostredia škôl, k menej aktívnej podpore pedagógov vytvárať také prostredie školy, v ktorej by pociťoval každý žiak pocit bezpečnosti, komfortnosti a primeranej úspešnosti vo vzdelávaní.

Odporúčania a podnety

Riaditeľom škôl

- zakomponovať do školských stratégií zmysluplné reálne aktivity zamerané na prevenciu a odhaľovanie negatívnych javov v správaní žiakov a príznakov šikanovania s pozitívnym vplyvom na formovanie postojov žiakov
- spolupracovať pri revízií školského poriadku so všetkými skupinami zainteresovanými do procesu edukácie
- oboznamovať žiakov s obsahom školského poriadku, k jeho porozumeniu a k uvedomelému rešpektovaniu nastavených pravidiel
- poskytovať žiakom priestor na slobodné vyjadrovanie, na otvorenú komunikáciu, vytvárať príležitosti na vedenie otvorenej kritickej diskusii o problémoch násilia a šikanovania medzi žiakmi
- informovať bezodkladne zákonných zástupcov žiakov o výskyte problémového javu v správaní sa žiaka alebo zhoršenia jeho prospechu
- poskytovať pomoc a podporu žiakom z ohrozených skupín (so zdravotným znevýhodnením, zo sociálne znevýhodneného prostredia, z marginalizovaných rómskych komunít), ktorým vo zvýšenej miere hrozí predčasné ukončenie školskej dochádzky
- pravidelne monitorovať negatívne prejavy správania žiakov s cieľom odhaľovať ich príčiny, motivačné zdroje a nájsť účinné prostriedky na oslabenie ich negatívneho vplyvu, prijímať opatrenia na ich eliminovanie a odstránenie v spolupráci so zákonnými zástupcami žiakov a odbornými garantmi v oblasti preventívnych programov

- cieľavedomejšie sa zaujímať o spôsoby trávenia voľného času žiakov, spoznávať ich záľuby v záujme formovania vývinu ich osobnosti, viesť žiakov k zmysluplnému tráveniu voľného času aj mimo prostredia internetu, počítačových hier a sociálnych sietí
- viesť žiakov k účasti na kreovaní žiackej školskej rady, k zodpovednosti; poskytovať im príležitosti na vyjadrovanie názorov, argumentovať, podporovať v nich sebadôveru v záujme formovania pozitívnych vzájomných vzťahov medzi učiteľmi a žiakmi, postupnej zmeny negatívnych postojov žiakov ku škole
- zapájať učiteľov do vzdelávania zameraného na prevenciu pred sociálno-patologickými javmi podporovať vzdelávanie pedagogických zamestnancov k preventívnym aktivitám

Metodicko-pedagogickému centru

- pokračovať vo vzdelávaní pedagogických zamestnancov orientovanom na rozvíjanie pedagogických spôsobilostí učiteľov v oblasti výchovy k ľudským právam; orientovať vzdelávanie na využívanie zážitkových metód a foriem práce pri prevencii i riešení konkrétnych prípadov šikanovania